

همه‌ی ما مجرمیم اما یک مجرم بی گناه

We All Are Culpable But an Innocent Culpable

فاطمه زادباقر

دانشجوی کارشناسی حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

Afatemeh632@gmail.com

چکیده

در قانون مجازات اسلامی به هر آنچه خلاف قانون باشد جرم و به کسی که این تخلفات را انجام می‌دهد مجرم گفته می‌شود. این اعمال بدون توجه به علت و ریشه‌ی ایجاد آن‌ها و اقدام پیشگیرانه و اصلاحی در کلمه‌ی مجازات تنبیه می‌شوند. درواقع نسبت دادن این اصطلاح به شخص مجرم بدون ریشه‌یابی حقیقی آن هیچ کمکی به کاهش ارتکاب بزه نمی‌کند. از دیدگاه علمی حوادثی که در زندگی انسان رخ می‌دهند باعث تغییر زیستی در مغز فرد می‌شود. حالا وقتی این تغییرات بیولوژیکی را با عامل ژنتیک ترکیب کنیم این موضوع قابل توجه است که یک اتفاق بد ممکن است به شکل یک همه‌گیری بین افرادی که از آن اتفاق مورد آسیب قرار گرفتند ادامه پیدا کند و هر شخص به نوبه‌ی خود مقصر شناخته بشود. چه من و شمایی که بدون ارتکاب بزه در جامعه زندگی می‌کنیم و چه افرادی که مرتکب بزه می‌شوند.

واژگان کلیدی: جرم، پیشگیری از جرم، مجازات، فقر، اختلالات روانی

مقدمه

وقتی از یک مجرم صحبت می‌کنیم ممکن است یاد فرد منفور و بی‌رحمی بیفتیم که در خردسالی تحت شکنجه‌ی خانوادگی خود و محیطش قرار گرفته است. در یک نگاه کلی وقتی از بزه و مجازات صحبت می‌کنیم، اولین چیزی که به ذهن خطور می‌کند احقاق حق و عدالت است ولی آیا واقعاً حق برقرار می‌شود و شاهد عدالت در جامعه خواهیم بود؟ اگر این‌طور است پس چرا هنوز هم از تنها قدم‌زدن در یک خیابان خلوت می‌ترسیم؟ ما درواقع از امکان وقوع جرم می‌ترسیم. چیزی که جامعه از آن آسیب می‌بیند فقط خود بزه‌ی نیست که به وقوع می‌پیوندد. نگاه ما در مجازات فقط به تنبیه کردن افرادی که بزه‌ی را مرتکب شده‌اند متمرکز شده است و توجه کمتری به از بین بردن امکان وقوع بزه در آینده داریم.

بیایید در همین ابتدا یک باور را بررسی کنیم. به نظر همه‌ی ما اراده‌ی آزاد و آگاهانه سبب ایجاد اعمال ما و البته بزه است و این موضوع دلیل استحقاق مجازات آن‌ها است. آیا به این موضوع فکر کرده‌اید که پشت این اراده‌ی آزاد و آگاهانه چه چیزی قرار دارد؟ شاید بخش چرایی ماجرا!

آزمایش بنجامین لیبت

در سال ۱۹۸۳ میلادی بنجامین لیبت^۱، پژوهشگر سرشناس در حوزه‌ی فیزیولوژی و آگاهی، آزمایشی را انجام می‌دهد و در آن نشان می‌دهد حدود ۱۵۰ میلی ثانیه قبل از اراده‌ی ما، مغز ما انجام عملی ثابت را در ما



تصویر ۱. بنجامین لیبت

¹Benjamin Libet

ارتباط آزمایش لیبیت با بزه و جنایت

ارتباط این موضوع با بحث بزه و مجازات در این است که می‌خواهیم بررسی کنیم در ذهن مجرمان هنگام ارتکاب جرم دقیقاً چه گذشته است. با توجه به منطق آزمایش لیبیت فهمیدیم که پتانسیل عمل ۱۵۰ میلی‌ثانیه قبل از چیزی که ما اراده‌ی آزاد می‌خوانیم در مغز ایجاد شده است.

بیا بید برای روشن‌تر شدن ماجرا برای شما مثالی را توضیح بدهم. فرید بغلانی (قاتل دوچرخه‌سوار) کسی بود که بدون توجه به سن زنان، آن‌ها را به قتل می‌رساند. از کشتن آن‌ها هیچ منفعت و سودی عاید این فرد نمی‌شد اما چرا فقط زن‌ها را به قتل می‌رساند؟ با مراجعه به گفته‌های خود فرد، سرنخ‌های خوبی پیدا می‌کنیم. این فرد در یک خانواده‌ی فقیر رشد کرده بود و تا ۱۲ سالگی حتی مادر خودش را هم نمی‌شناخت. او تحت تربیت پدر بزرگش که از زن‌ها متنفر بوده است رشد می‌کند. این شرایط و این محیط تا چه اندازه می‌تواند روی ذهن یک کودک ۱۲ ساله تأثیر داشته باشد؟ این موردی است که محیط به فرید دیکته کرده است و به‌اضافه ی تأثیرات عاطفی، موجب تغییراتی در مغز او می‌شود که در نهایت سلسله‌ی همین علت‌های قبلی، معلولی را می‌سازد که فرد ۱۵۰ میلی‌ثانیه بعد از پتانسیل ارتکاب جرم از آن آگاه می‌شود (که دیگر دیر شده است).

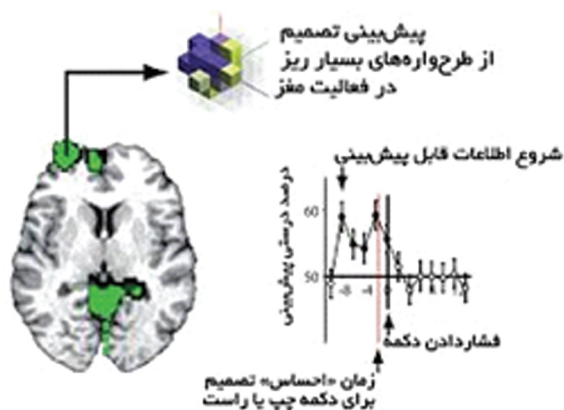
عوامل تأثیرگذار بر مغز

به‌طور کلی دو عامل بیرونی و درونی روی ذهن ما تأثیر می‌گذارند. عوامل بیرونی مانند خانواده‌ی نابسامان، فقر، محیط اجتماعی و ... و عوامل درونی مانند تأثیر هورمون‌ها، ترشحات غدد مغزی، تأثیر برخی داروها، مشروبات الکلی و ... [3]. ما احتمالاً در کنترل تأثیر عوامل درونی می‌توانیم اقداماتی انجام بدهیم حال اینکه در بروز و کنترل عوامل بیرونی تقریباً دخالتی نداریم. ما بدون اینکه انتخاب کنیم در خانواده‌ی فقیر یا ثروتمند، در محیط سالم یا ناسالم، درگیر مواد مخدر یا دور از این مسائل و ... متولد می‌شویم.

تأثیر عامل فقر

وقتی به بررسی پرونده‌های جنایی افراد می‌پردازیم، مشاهده می‌شود که بیشتر آن‌ها در خانواده‌های محروم و فقیر رشد کرده‌اند. این موضوع به‌خودی‌خود نشان می‌دهد که عامل فقر تا چه اندازه در بررسی‌ها برای تأثیر در ارتکاب جرم مهم است. خود فقر نیز می‌تواند به‌عنوان عامل اولیه، سایر عوامل ارتکاب جرم را ایجاد کند. بسیاری پژوهش‌ها نشان می‌دهد همبستگی بین کودکان و جوانان بزه‌کار و وضع مالی و زندگی خانواده عدد بالایی را نشان می‌دهد و بین جرم و شرایط اقتصادی رابطه‌ی نزدیکی وجود دارد (۱).

می‌کند و از آن اطلاع دارد. این نتیجه، این سؤال را پیش روی ما قرار می‌دهد که اراده‌ی آزاد و آگاهانه دقیقاً چه نقشی در انجام اعمال ایفا می‌کند؟ این سؤالی بود که بعد از آزمایش آقای لیبیت مطرح شد. باید بگوییم که اراده‌ی آگاهانه درواقع چیزی است که فرد احساس می‌کند دارای آن است اما تصمیم انجام دادن/ندادن عمل قبلاً توسط مغز گرفته شده است و ما فقط عملی را انجام می‌دهیم که نام آن را انتخاب آگاهانه و آزادانه‌ی خود می‌گذاریم [1].



تصویر ۲. آزمایش لیبیت

باید بگوییم که اراده‌ی آگاهانه درواقع چیزی است که فرد احساس می‌کند دارای آن است اما تصمیم انجام دادن/ندادن عمل قبلاً توسط مغز گرفته شده است و ما فقط عملی را انجام می‌دهیم که نام آن را انتخاب آگاهانه و آزادانه‌ی خود می‌گذاریم

این آزمایش نشان می‌دهد که ۱۵۰ میلی‌ثانیه قبل از چیزی که ما اراده‌ی آگاهانه می‌خوانیم، پتانسیل آمادگی انجام آن عمل در مغز ایجاد شده است و ما تنها این عمل را انجام می‌دهیم و تعبیر اراده‌ی آگاهانه را نسبت به آن به کار می‌بریم.



تصویر ۳. نتیجه‌ی آزمایش لیبیت

"پیشگیری همیشه بهتر از درمان است" جمله‌ای است که نه تنها در سلامت یک فرد بلکه در سلامت جامعه‌ی انسانی مؤثر است.



تصویر ۶. تجسم ضمیر ناخوداگاه

نتیجه‌گیری

"پیشگیری همیشه بهتر از درمان است" جمله‌ای است که نه تنها در سلامت یک فرد بلکه در سلامت جامعه‌ی انسانی مؤثر است. مجازات همیشه شالوده‌ی قاطعیت در امنیت جامعه است و نباید آن را نادیده گرفت اما وقتی سخن از پیشگیری می‌گوییم یعنی نه جرمی، نه مجرمی، نه بزه‌کاری و نه بزه‌دیدهای ما با کم کردن معضلات اقتصادی و اجتماعی مانند فقر و فرهنگ‌های مرسوم غلط و تنش‌زا باید در جهت یکسان‌سازی شرایط محیطی مطلوب برای افراد جامعه اقدام کنیم تا بتوانیم از بروز بخشی از بزه‌ها در جامعه جلوگیری کنیم.

منابع فارسی

۱. رستمی تبریزی، لمیا (۱۳۹۵). روان‌شناسی جنایی. تهران: مجد

منابع انگلیسی

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Libet
2. Mind Time: The Temporal Factor in Consciousness, 2004, author: Benjamin Libet, page 40-53
3. Guyton and Hall Textbook of Medical Physiology 1956, author: Arthur Guyton, page 669-753
4. <https://civilica.com/doc/439292/>, author: Mostafa Bagheri & Ramin Ghaempanah
5. <https://civilica.com/doc/502926/>, author: Manazid Shafiyei, 1394



تصویر ۴. آیا این فرد خودش انتخاب کرده است که در این شرایط زندگی کند؟

اختلالات روانی

حتی فرض اینکه در خانواده‌ای به دنیا بیایید که درگیر مواد مخدر یا چالش‌ها و عقاید آزاردهنده باشد منجرکننده است ولی در جهانی زندگی می‌کنیم که افراد در چنین محیط‌هایی به دنیا می‌آیند. این عوامل گاه می‌توانند به اندازه‌ی شکنجه‌های شدید باشند و این شکنجه‌ها باعث ایجاد اختلالات روانی مانند افسردگی‌های حاد و یا سادسم می‌شوند [2]. این عوامل روانی، پایه‌ی تغییرات بیولوژیکی مغز را ایجاد می‌کنند که منجر به اقدام اعمالی می‌شوند که فرد در سلسله‌ی علل رخداد آن نقش زیادی ندارد. در برخی موارد فرد برای رسیدن به نوعی آرامش روانی مرتکب جرمی می‌شود که مصداق ضرب‌المثل "بالتر از سیاهی رنگی نیست" را به ذهن متبادری کند؛ یعنی این علت‌های قبلی این به حدی می‌توانند روی ضمیر ناخوداگاه تأثیر بگذارند که دیگر ممکن نیست در ارتباط با اراده‌ی آزاد و آگاهانه صحبتی کرد [4].



تصویر ۵. غول عوامل محیطی جبری تأثیر زیادی در بروز اختلالات روانی دارد.